

Резюме

Іванов В. М. Риси парламентаризму в козацькому державотворенні.

У статті розглянуто та проаналізовано витоки парламентаризму в українському козацькому державотворенні. Стверджується, що тогочасні станові передпарламенти – козацькі ради, які відображали інтереси козацької старшини та вищих верств суспільства і обмежували владу гетьманів, мали тенденцію до еволюції в справжні парламенти.

Ключові слова: козацька рада, народовладдя, парламентаризм, Гадяцький трактат, Конституція Пилипа Орлика.

Резюме

Іванов В. Н. Черты парламентаризма в казачьем государственном строительстве.

В статье рассмотрены и проанализированы истоки парламентаризма в украинском казацком государственном строительстве. Утверждается, что тогдашние сословные передпарламенты – казацкие рады, которые отражали интересы казацкой старшины и высших слоев общества и ограничивали власть гетманов, имели тенденцию к эволюции в настоящие парламенты.

Ключевые слова: казацкая рада, народовластие, парламентаризм, Гадяцкий трактат, Конституция Филиппа Орлика.

Summary

Ivanov V. Features of parliamentarianism in the Cossack state-formation.

The article describes and analyzes the origins of parliamentarism in the Ukrainian Cossack state-formation. It is alleged that the then class of preparliament – the Cossack Rada, which represented the interests of the Cossacks and the upper strata of society and limited the Hetman power, had a tendency to evolution in to the real parliaments.

Key words: the Cossack Rada, democracy, parliamentarism, Gadyatsch treatise, Pylyp Orlyk's Constitution.

УДК 341.215.4-053.2

Н. В. ЛІННИК

Наталія Василівна Лінник, кандидат юридичних наук, доцент Київського університету права НАН України

ЄВРОПЕЙСЬКА СОЦІАЛЬНА ХАРТІЯ НА ЗАХИСТІ ПРАВ ДІТЕЙ

Європейська Соціальна Хартія є головним документом Ради Європи у сфері забезпечення економічних і соціальних прав людини. Першу редакцію цього документа було схвалено у 1961 р., а у 1996 р. була схвалена нова редакція – Європейська Соціальна Хартія (переглянута).

Підсумовуючи зміст Хартії, можна сказати, що вона встановлює базові, фундаментальні соціальні права і свободи з 12 напрямів, в тому числі «Захист дітей і підлітків». Її значення виявилось й у тому, що Хартія була ратифікована всіма 15 державами – членами (на той час) Європейського Союзу, а потім на неї було зроблено спеціальне посилання у Договорі про Європейський Союз, що забезпечило зв'язок між правовими системами Європейського Союзу і Ради Європи щодо забезпечення соціально-економічного захисту прав людини.

Таким чином, зазначена Соціальна Хартія заклала основу, обов'язкову вихідну базу для подальшого розвитку трудового і соціального законодавства країн Європейського Союзу.

Ратифікувавши Європейську Соціальну Хартію та Європейську Соціальну Хартію (переглянуту), Україна взяла на себе певні політичні зобов'язання.

Переважна більшість соціальних гарантій та прав, передбачених Європейською Соціальною Хартією (переглянутою), стосується захисту прав людини в галузі праці. Право на працю належить до найбільш важливих соціально-економічних прав людини і громадянина. Реалізація саме цього права:

– забезпечує людині можливість біологічного існування (за умови отримання еквівалентної винагороди за працю);

– дає змогу проявити себе як особистість, отримати новий соціальний статус;

– забезпечити моральне та психологічне задоволення.

Стаття 7 Європейської Соціальної Хартії (переглянутої) «Права дітей та підлітків на захист» належить до обов'язкових статей Хартії. Молодь займає важливе місце у соціальній структурі суспільства. Можна погодитись з думкою О. С. Реус, що «як соціально-демографічна група вона виокремлюється на основі сукупності вікових характеристик, особливостей соціального стану та соціально-психологічних властивостей»¹. Молодь – специфічна соціально-демографічна складова суспільства, яка в найпоширенішому розумінні уособлює людський потенціал його перспективного розвитку. Могутня енергія молоді, творча уява, відвертість, сміливість у рішеннях та діях виступають одним із головних ресурсів соціального прогресу. Водночас молодь, особливо неповнолітня – це категорія населення, яка перебуває у стані формування та утверд-

ження життєвих позицій, має свої інтереси, орієнтації та потреби, а тому вимагає особливої уваги, опіки та підтримки з боку суспільства й держави².

Серед усіх видів економічних прав дитини право на працю та захист від економічної експлуатації є найбільш детально регламентованим на міжнародно-правовому рівні. Про це право йдеться, зокрема, у ст.ст. 6–8, 10 Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права, ст. 4 Європейської Конвенції про захист прав та основоположних свобод, ст. 10 Європейської Соціальної Хартії (переглянутої). Безпосередня регламентація права на працю та захист від економічної експлуатації, як права дитини, міститься у ст. 32 Конвенції про права дитини. Зазначені міжнародні документи передбачають можливість кожної дитини користуватися цими умовами. Водночас суб'єкти міжнародного права, держави, як головні актори реалізації власної зовнішньої та внутрішньої політики, зобов'язані зробити все можливе для того, щоб кожна дитина могла ці права реалізувати. У Конвенції про права дитини чітко визначено рівень відповідальності за взяті країною-учасником зобов'язання.

Права дитини необхідно розглядати крізь призму прав людини взагалі, адже, як було визначено на Всесвітній Конференції з прав людини у Відні в 1993 р., «права дитини є невід'ємною, складовою і неподільною частиною всезагальних прав людини».

Найбільш інтенсивно в юридичній літературі обговорюються проблеми права дитини на працю в органічному поєднанні із захистом дитини від економічної експлуатації. За даними Міжнародної організації праці (далі – МОП), основним фактором дитячої праці у багатьох країнах є бідність. Через скрутний матеріальний стан у сім'ї діти змушені шукати роботу. А скрутний сімейний стан викликаний, як правило, повільними темпами економічного розвитку країни. Крім цього, з погляду роботодавця, дитяча праця є більш продуктивною, ніж праця дорослих: діти не страйкують і не зривають робочий процес, їх легше звільнити, оскільки вони в більшості випадках не мають змоги відстояти свої права в судовому порядку.

Вищенаведені дані вимагають ретельного аналізу випадків дитячої праці і при потребі захисту прав дітей право на такий захист, зокрема, передбачений ст. 7 Європейської Соціальної Хартії (переглянутою).

На держави, які ратифікували цю Хартію, покладаються такі зобов'язання:

1. Встановити, що мінімальний вік прийняття на роботу становить 15 років, за винятком дітей, які залучаються до виконання робіт, визнаних легкими роботами, що не завдають шкоди здоров'ю дітей, їхній моралі або освіті.

2. Встановити, що мінімальний вік прийняття на роботу, де умови праці визнано небезпечними або шкідливими для здоров'я, становить 18 років.

3. Заборонити застосування праці осіб, які ще здобувають обов'язкову освіту, на роботах, що можуть порушити процес їхнього повного навчання.

4. Обмежити тривалість робочого часу для осіб молодше 18 років відповідно до потреб їхнього розвитку, і особливо потреб у професійній підготовці.

5. Визнати право молодих працівників і учнів на справедливу заробітну плату або іншу відповідну допомогу.

6. Встановити, що час, витрачений підлітками за згодою роботодавця на професійну підготовку в нормовані робочі години, зараховується як робочий час.

7. Встановити, що працюючі особи молодше 18 років мають право на щорічну оплачувану відпустку тривалістю не менше чотирьох тижнів.

8. Заборонити застосування праці осіб молодше 18 років на роботах у нічний час, за винятком деяких робіт, визначених національними законами чи правилами.

9. Передбачити, що особи молодше 18 років, праця, яких застосовується на роботах, визначених національними законами чи правилами, підлягають регулярному медичному оглядові.

10. Забезпечити особливий захист дітей та підлітків від фізичних і моральних ризиків, на які вони наражаються, і зокрема від тих ризиків, що безпосередньо або опосередковано впливають з виконуваної ними роботи.

Переважає більшість положень цієї статті має формально визначений характер, що надає можливість провести безпосередній порівняльний аналіз зафіксованих показників з уже прийнятими міжнародними зобов'язаннями України та національним законодавством.

Як уже наголошувалось, «принципово важливу роль у питанні захисту природного фізичного, морального, духовного розвитку дитини відіграла Конвенція МОП 1973 р. (№ 138) про мінімальний вік для прийому на роботу». Ця Конвенція ввела деякі обмеження щодо експлуатації дитячої праці і відіграла вирішальну роль у розвитку стандартів у галузі захисту прав дітей. По суті у Конвенції про мінімальний вік для прийому на роботу 1973 р. сформульовані основні положення захисту екологічних прав дітей. Саме ця Конвенція об'єднала зусилля Генеральної Асамблеї ООН і Міжнародної організації праці і стала наріжним каменем при розробці норм Конвенції про права дитини 1989 року³.

Крім зазначеної Конвенції МОП 1973 р. № 138 Україна нині є учасником багатьох Конвенцій МОП, які спрямовані на захист дітей та підлітків у галузі праці, зокрема:

– Конвенція МОП № 10 «Про мінімальний вік допуску дітей до роботи в сільському господарстві» (1921 р.);

– Конвенція МОП № 16 «Про обов'язковий медичний огляд дітей і підлітків, зайнятих на борту суден» (1921 р.);

- Конвенція МОП № 58 «Про мінімальний вік допуску дітей на роботу в морі» (1936 р.);
- Конвенція МОП № 60 «Про вік приймання дітей на непромислові роботи» (1937 р.);
- Конвенція МОП № 77 «Про медичний огляд дітей та підлітків з метою виявлення їхньої придатності до праці у промисловості» (1946 р.);
- Конвенція МОП № 78 «Про медичний огляд дітей та підлітків з метою виявлення їхньої придатності до праці на не промислових роботах» (1946 р.);
- Конвенція МОП № 79 «Про обмеження нічної роботи дітей та підлітків на непромислових роботах» (1946 р.);
- Конвенція МОП № 90 «Про нічну працю підлітків у промисловості» (1948 р.);
- Конвенція МОП №123 «Про мінімальний вік допуску на підземні роботи в шахтах та копальнях» (1965 р.);
- Конвенція МОП №124 «Про медичний огляд молодих людей з метою визначення їхньої придатності до праці на підземних роботах шахтах і копальнях» (1965 р.);
- Конвенція МОП № 182 «Про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці» (1949 р.).

Одним із основних завдань державної політики України у сфері захисту дитинства є удосконалення нормативно-правової бази, у тому числі імплементація норм міжнародного права⁴.

Аналіз положень, наведених у вищезазначених Конвенціях, допомагає дійти висновку, що положення ст. 7 Хартії не тільки відповідають уже ратифікованим Україною конвенціям МОП, а й закріплюють нові, більш високі гарантії захисту прав дітей та підлітків у галузі праці.

Умови праці неповнолітніх на виробництві повинні відрізнятися від умов праці дорослих працюючих. Це пояснюється як віковими фізіологічними і психологічними особливостями організму підлітків, що тільки формується, так і відсутністю у більшості з них ще відповідної професії і спеціальності. Саме ці особливості і визначають відмінність правового регулювання їх праці.

Пункт 1 ст. 7 Хартії передбачає: «Встановити, що мінімальний вік прийняття на роботу становить 15 років, за винятком дітей, які приймаються для виконання робіт, визнаних легкими роботами, що не завдають шкоди здоров'ю дітей, їхній моральності або освіті».

Законодавство України, зокрема ч. 1 ст. 188 Кодексу законів про працю України, ч. 1 ст. 21 Закону України «Про охорону дитинства» 2001 р. проголошує: «Вік, з якого допускається прийняття дитини на роботу становить 16 років». Тобто, українське законодавство більш захищає дітей від передчасної праці за трудовим договором. Далі національне законодавство дозволяє, як виняток, 15-річних дітей приймати на роботу, що не завдає шкоди їх здоров'ю і навчанню, але тільки за згодою одного з батьків або особи, яка їх замінює. При цьому законодавець не уточняє перелік випадків, коли батьки (або особи, які їх замінюють) можуть не дати згоди на прийняття їх підлітка на роботу за трудовим договором. Також не вказується, в якій формі (усній чи письмовій) така згода чи незгода повинна бути виражена. Можна погодитись із С. В. Дріжчаною, що при дачі такої згоди повинні братися до уваги обставини матеріального та морального характеру⁵. В умовах формування ринкового середовища, що має місце в Україні, молодь (зокрема неповнолітня) вимагає особливої соціальної підтримки та дієвого соціального захисту.

Зазначена ст. 188 (ч. 3) КЗпП України дозволяє приймати на роботу учнів загальноосвітніх шкіл, професійно-технічних училищ, технікумів і коледжів для виконання легкої роботи, що не завдає шкоди здоров'ю і не порушує процесу навчання, у вільний від навчання час по досягненню ними 14-річного віку, але тільки за згодою батьків або особи, яка їх замінює. Водночас Закон України «Про охорону дитинства» не містить жодних вказівок щодо можливості прийняття на роботу осіб по досягненню ними 14-річного віку. На нашу думку, колізія з цього питання повинна бути вирішена на користь Закону України «Про охорону дитинства», оскільки цей документ можна вважати спеціальним щодо захисту прав дітей, а спеціальний закон має перевагу перед загальним, в даному випадку перед КЗпП України.

Серед усіх вікових груп неповнолітніх у правовідносинах щодо офіційного працевлаштування найбільш вразливими і незахищеними є діти віком до 14 років. Законодавством України, як і міжнародним, праця дітей віком до 14 років заборонена. Однак на сьогодні є чимало випадків залучення до праці дітей, які не досягли 14 років. Особливо це стосується безпритульних дітей, які потребують прямої підтримки з боку суспільства і держави, що забезпечити їм, як мінімум, засоби для існування.

Водночас потрібно виховувати малолітніх дітей так, щоб ті не виростили ледарями і розуміли, що вони мають не тільки певні права, а й сильні обов'язки, залежно від віку і стану здоров'я. Аргумент, що діти повинні мати обов'язки, є цілком переконливим, особливо стосовно підлітків, тобто дітей у віці від 14 до 18 років. Дорослішати – означає для дитини також вчитися приносити користь, так само, як і претендувати на права та вигоди. Родина, як і суспільство в цілому, базується на співпраці та взаємній підтримці. Отже, важливо спонукати дитину до усвідомлення соціальних обов'язків.

Стосунки в сім'ї мають спиратися на взаємну кооперацію та повагу до прав кожного. Це може інколи вимагати пожертвування деякими інтересами дитини на користь інтересів дорослих. Ми не робимо дітям добра, розглядаючи їх інтереси як єдині значущі. Ми повинні ставитись до них з повагою, виховуючи з них членів сімей, громади і суспільства, яке цінує та підтримує права й обов'язки кожного, надаючи інтересам дітей найвищий пріоритет, що відповідає змісту Конвенції про права дитини, Закону України «Про охорону дитинства» та іншого «дитячого» законодавства.

¹ Реус О. С. Правове регулювання трудової діяльності неповнолітніх в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / О. С. Реус. – Х., 2009. – 19с.

² Лінник Н. В. Правове регулювання охорони праці неповнолітньої молоді за національним законодавством / Н. В. Лінник // Законодавство України: проблеми та перспективи розвитку : зб. наук. пр. Всеукр. наук.-практ. конф. ; КУП НАНУ. – К., 2013. – С. 143–149.

³ Лінник Н. В. Історичні передумови захисту прав і свобод дитини на різних етапах розвитку суспільства / Н. В. Лінник // Університетські наукові записи. Часопис Хмельницького університету управління та права. – 2006. – № 2. – С. 41–45.

⁴ Лінник Н. В. Реалізація права дитини бути почутою / Н. В. Лінник // Законодавство України: проблеми та перспективи розвитку : зб. матеріалів XIII Всеукр. наук.-практ. конф., КУП НАНУ. – К., 2012. – С. 272–277.

⁵ Дріжчана С. В. Вдосконалення законодавства про працю неповнолітніх / С. В. Дріжчана // Вдосконалення трудового законодавства в умовах ринку / відп. ред. Н. М. Хуторяк. – К. : Ін Юре, 1999. – С. 82–88.

Резюме

Лінник Н. В. Європейська Соціальна Хартія на захисті прав дітей.

Статтю присвячено дослідженню особливостей застосування Європейської Соціальної Хартії щодо захисту прав дітей. Обговорюються проблеми права дитини на працю в органічному поєднанні із захистом дитини від економічної експлуатації. Окреслено основні зобов'язання, передбачені Європейською Соціальною Хартією. Автором доводиться, що серед усіх вікових груп неповнолітніх у правовідносинах щодо офіційного працевлаштування найбільш вразливими і незахищеними є діти віком до 14 років.

Ключові слова: діти, підлітки, неповнолітні, права дітей, мінімальний вік прийняття на роботу.

Резюме

Линник Н. В. Европейская Социальная Хартия на защите прав детей.

Статья посвящается исследованию особенностей применения Европейской Социальной Хартии относительно защиты прав детей. Обсуждаются проблемы права подростка на труд в органичном единении с защитой ребенка от экологической эксплуатации. Очерчены основные обязательства, предусмотренные Европейской Социальной Хартией. Автором обращается внимание, что среди всех возрастных групп несовершеннолетних в правоотношениях по официальному трудоустройству самыми уязвимыми и незащищенными являются дети в возрасте до 14 лет.

Ключевые слова: дети, несовершеннолетние, права детей, минимальный возраст трудоустройства.

Summary

Linnyk N. European Social Charter for protection of children rights.

The article is dedicated to the research of the European Social Charter application according to the protection of the children's rights. The problem of the children's rights to work in organic combination with protection of the child from economical exploitation is discussed in this paper. The main obligations that are provided by European Social Charter are emphasized in the article. The children of the age up to 14 are the most vulnerable and not protected group among juveniles in legal relations according to the official employment.

Key words: children, juveniles, children's rights, the minimal age of employment.

УДК 340.13

О. В. МИНЬКОВИЧ-СЛОБОДЯНИК

Олена Василівна Минькович-Слободяник, кандидат юридичних наук, доцент Миколаївського інституту права Національного університету «Одеська юридична академія»

ВПЛИВ ПРАВОВОЇ ТА ПОЛІТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ НА РОЗВИТОК ПРАВОВОЇ ТА ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Нині Україна стала на шлях європейської інтеграції, змінивши за неповні три роки повністю свою зовнішню політику, занурившись у війну з сусідньою державою, вступивши в значну економічну кризу, але при цьому зумівши згуртувати суспільство навколо таких цінностей, як незалежна держава, свобода, рівність і т.д. Зрозуміло, що всі ці процеси призвели до певних змін на шляху становлення громадянського суспільства, рівня усвідомленості фундаментальних правових, соціальних, політичних цінностей, змін у правовій та політичній культурі. У процесі революційних перетворень колективна свідомість змінюється швидко й кардинально і тягне за собою зміни в поведінці, світосприйнятті, а відтак – і зміни в культурі даних суб'єктів. Особливий інтерес в даному випадку викликає процес трансформації свідомості і її вплив на розвиток культури особи, групи, суспільства. То ж якщо йдеться про зміни в політико-правовому житті держави під тиском громадянського суспільства, логічно буде проаналізувати зміни в правовій та політичній свідомості осіб, груп, соціуму і їх вплив на формування й співвідношення правової та політичної культур.